

Շուշան ԶԻՐՈՅԱՆ

ՀՊՏՀ, կոմերցիայի և բիզնեսի կազմակերպման ամբիոնի ասպիրանտ

ԵՐԿՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ, ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ԴԵՐԸ

Տնտեսական զարգացման մեջ պետության դերը և դրա կարգավորման գործիքներն ընտրելուց առաջ նախ պետք է ուսումնասիրել այն բոլոր նախադրյալները, որն ունի սվյալ երկիրը, վերլուծել զարգացման հեռանկարները, մշակել հստակ մեխանիզմներ, որոնք երկրի համար կապահովեն դինամիկ աճ: Զարգացող երկրների տնտեսության աճի հիմնական հնարավորությունները ուսումնասիրելու նպատակով այս հոդվածում քննարկել ենք կառուցվածքային փոփոխությունների կարևորությունը, երկրի ազգային հնարավորությունները և դրա բարելավման հնարավորությունները, ինչպես նաև պետության դերի կարևորությունը և մասնակցության ձևը՝ տնտեսական զարգացում ապահովելու գործընթացում:

Բանալի բառեր- ազգային հնարավորություններ, ենթակառուցվածքներ, տնտեսական զարգացում, արդյունաբերություն, զարգացող երկրներ, պետության դեր, կառուցվածքային փոփոխություններ:

Յ. Зироян

РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ, СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ И РЕГУЛИРУЮЩАЯ РОЛЬ ГОСУДАРСТВА

Прежде чем выбрать роль государства в экономическом развитии и инструменты его урегулирования, государство должно изучить все имеющиеся предпосылки, проанализировать перспективы развития, разработать четкий механизм, который обеспечит динамичный рост страны. В этой статье мы обсудили важность структурных изменений национальных возможностей страны, а так же важную роль государства в процессе экономического развития.

Ключевые слова: потенциал страны, инфраструктура, экономическое развитие, промышленность, развивающиеся страны, роль государства, структурные изменения.

Sh. Ziroyan

**DEVELOPMENT OF ECONOMY OF THE COUNTRY,
STRUCTURAL CHANGES AND THE REGULATORY ROLE OF
THE STATE**

Before choosing the role of government in the developing of economy and instruments of its regulation we should study all the preconditions that the country has, analyze the development prospects, develop clear mechanisms that will ensure dynamic growth for the country. In this article we have discussed the importance of structural changes, endowments of the country and opportunities for its improvement, as well as the importance and role of the state in the process of economic development.

Key words: *Endowments, infrastructures, economic development, industry, developing countries, the role of the state, structural changes.*

Տնտեսական կարգավորման մեխանիզմներ ընտրելիս նախ կարևոր է հասկանալ, թե առևտրի որ քաղաքականություններն ու գործոններ են հնարավորություն տալիս որոշ երկրների հասնելու կայուն և ընդգրկուն աճի, և որոնք են հանդիսանում ձախողման պատճառ: Տնտեսական զարգացման հենց կենտրոնում գտնվող այս հարցին պատասխանելու համար սկսենք այն դիտարկումից, որ ամբողջ պատմության ընթացքում տնտեսությունը շարժվել է գյուղատնտեսական տնտեսությունից դեպի արդյունաբերություն, այդուհետ ծանր արդյունաբերություն, բարձր տեխնոլոգիաների արդյունաբերություն և վերջապես հետինդուստրիալ փուլ: Այս զարգացումը թույլ է տալիս մեկնաբանելու տնտեսական զարգացումը որպես.

ա) շարունակական տեխնիկական նորարարության գործընթաց, որը բերում է որակապես բարելավված և ավելի ցածր ինքնարժեքով ապրանքների արտադրության,

բ) արդյունաբերական նորարարության և կառուցվածքային փոփոխությունների դինամիկ գործընթաց՝ նոր և տարբեր արտադրանքների շարունակական արտադրությամբ:

Երկրի կառուցվածքային առանձնահատկությունները պետք է լինի առաջին հարցադրումը՝ տնտեսական զարգացման մոդել մշակելիս: Կարևոր է հաշվի առնել, որ զարգացման տարբեր մակարդակներում գտնվող երկրները ունեն տարբեր տնտեսական կառուցվածքներ՝ ելնելով իրենց տարբեր ազգային հնարավորություններից: Տնտեսության հիմնային ազգային հնարավորությունները յուրաքանչյուր տրված ժամանակատվածում բնութագրում են բյուջեի մակարդակը և հարաբերական գործոնային գները՝ երկու կարևոր տնտեսական չափորոշիչներ՝ յուրաքանչյուրը՝ տրված ժամանակահատվածի համար:

Աճի դինամիկայի վերլուծությունը պետք է սկսել տնտեսաության ազգային հնարավորությունների ուսումնասիրումից և գնահատումից: Ազգային հնարավորություններ են համարվում երկրի հողը /կամ ռեսուրսները/, աշխատուժը և կապիտալը /ֆիզիկական և մարդկային/: Մրանք հիմնական ազգային հնարավորություններն են, որոնք կազմակերպությունները կարող են օգտագործել արտադրության համար: Հայեցակարգային առումով հարկ է ավելացնել նաև ենթակառուցվածքները՝ որպես տնտեսության ազգային

հնարավորությունների ևս մեկ բաղկացուցիչ¹: Ենթակառուցվածքները կարող են լինել կոշտ և փափուկ /շոշափելի և ոչ շոշափելի/: Կոշտ ենթակառուցվածքների օրինակներ են հանդիսանում ճանապարհները, նավահանգստային հարմարավորությունները, օդանավակայանը, տեղեկամուսնիկացիոն համակարգերը և այլ հասարակական ծառայություններ: Փափուկ ենթակառուցվածքները բաղկացած են ինստիտուտներից / օրինակ՝ կարգավորող, քաղաքական, պաշտպանական, վերահսկողական և այլն/, օրենքներն ու կարգավորումները, սոցիալական կապիտալը, մշակույթը արժեհամակարգը և այլն: Ենթակառուցվածքների այս երկու տեսակներն էլ կարևոր են տեղական կազմակերպությունների կենսունակության համար: Դրանք ազդում են ընկերությունների գործառնական ծախսերի և ներդրումներից ստացվող կամուսների մարջինալ տոկոսի վրա:

Քանի որ արդյունաբերական կառուցվածքը տնտեսության ազգային հնարավորությունների համար էնդոգեն գործոն է, զարգացող երկրներում այն բարելավելու համար պետք է առաջին հերթին բարելավել ազգային հնարավորությունների կառուցվածքը, մասնավորապես ֆիզիկական և մարդկային կապիտալը²: Օրինակ՝ զարգացող երկրները կարող են բարելավվել՝ մեծացնելով իրենց հարաբերական մասնաբաժինը մարդկային կապիտալում: Սա անելու լավագույն տարբերակը զարգացող երկրներում արդյունաբերության զարգացումն ու նոր տեխնոլոգիաների /որոնք համահունչ կլինեն իրենց համեմատական առավելություններին և տնտեսական զարգացման մակարդակի հետ/ ներգրավումն է: Երբ ֆիրման ընտրում է արդյունաբերության ոլորտը և համապատասխան տեխնոլոգիաները, համաձայն տեղական ազգային հնարավորությունների համեմատական առավելությունների, տնտեսությունը ամենամրցակցայինն է³: Քանի որ արդյունաբերություններն ու կազմակերպությունները աճում են, նրանք զբաղեցնում են ավելի մեծ շուկայի մասնաբաժիններ և ստեղծում են հնարավոր ամենամեծ արդյունքը /ավելցուկը/՝ շահույթի կամ աշխատավարձի տեսքով: Այս վերամիավորված ավելցուկներն էլ բերում են հնարավոր ամենամեծ եկամուտը: Քանի որ կապիտալը դառնում է ավելի առատ և հետևաբար ավելի էժան, սկսվում է ավելի կապիտալահինտենսիվ /կապիտալահենք/ ապրանքների արտադրությունը՝ աշխատահենք ապրանքների արտադրության փոխարեն: Այս գործընթացը ձևավորում է հավերժական արդյունաբերական V-աձև դինամիկան, այսպես կոչված «թռչող սագեր» տնտեսական զարգացման օրինակը⁴: Որպեսզի կազմակերպությունները հետևեն տնտեսության մրցակցային առավելություններին իրենց արդյունաբերության և տեխնոլոգիաների ընտրության հարցում վերոնշյալ ձևով, անհրաժեշտ է գնային համակարգ, ըստ որի գների հարաբերական գործոնը արտահայտում է ազգային հնարավորությունների հարաբերական առատությունը: Միայն մրցակցային շուկան կարող է ունենալ նման գնազոյացման համակարգ: Այդ իսկ պատճառով,

¹ The difference between factors of production and infrastructures is that in a market economy the former are supplied mostly by individual households, whereas the latter are supplied by the community or the state.

² Ju J., J., Lin J.Y., and Wang Y., “*Endowment Structures, Industrial Dynamics, and Economic Growth*,” World Bank Policy Research Working Paper, No. 5055, 2009

³ Porter M.E. made the notion of ‘competitive advantage’ popular in his book *The Competitive Advantage of Nations*. New York, Free Press, 1990.

⁴ Ju J., J., Lin J.Y., and Wang Y., “*Endowment Structures, Industrial Dynamics, and Economic Growth*,” mimeo, 2009

միայն շուկայի ներգրավումը և ռեսուրսների տեղաբաշխման մեխանիզմը կարող են երաշխավորել զարգացող երկրներին, որ գնային ազդակները առկա են և վստահություն հաղորդել կազմակերպություններին ներդրում անել այն արդյունաբերություններում, որոնց զարգացումն օպտիմալ է հենց այդ երկրների համար:

Երբ կապիտալը կուտակվում է, և երբ ազգային հնարավորությունների կառուցվածքը բարելավվում է, ու երկիրը բարձրանում է արդյունաբերական և տեխնոլոգիական սանդուղքով, այլ փոփոխություններ ևս պետք է տեղի ունենան: Առաջին՝ կազմակերպությունների կողմից պահանջվող տեխնոլոգիաները դառնում են ավելի զարգացած և ռիսկային, քանի որ նրանք հասնում են միջազգային զարգացման սահմանին ավելի մոտ: Երկրորդ՝ կապիտալի պահանջները դառնում են ավելի կարևոր այնպես, ինչպես արտադրության մասշտաբները և շուկայի չափերը: Այնուհետ պարզ է դառնում, որ տեխնոլոգիական բարելավման ճկուն և նուրբ գործընթացները պահանջում են նաև բարելավումներ կրթության, ֆինանսական, օրինական կարգավորումների, ինչպես նաև այլ ենթակառուցվածքներում: Մինչդեռ մասնավոր ընկերությունները չեն կարող արդյունավետ ձևով իրականացնել այս բոլոր փոփոխությունները՝ ելնելով պահանջվող մեծ ծախսերից: Այս տեսանկյունից միակ սուբյեկտը, որը կարող է կոորդինացնել ցանկալի ներդրումները կամ փոփոխությունները, պետությունն է: Այն պետք է խաղա հեշտացնող դեր արտաքին շուկայի հետ հարաբերություններում:

Այժմ կառուցողական մոտեցումից անցում կատարենք զարգացման որոշ բանալի դասերի, որոնք հետագայում կլինեն մեր ուղեցույցը կայուն և ներառական աճի համար: Առաջին և ամենակարևոր քաղաքականությունը վերաբերում է շուկայի և պետության պարտականություններին՝ պահպանել կառուցողական փոփոխությունների դինամիկան: Շուկայի դերը պարզ է և հաճախ հեշտ ընկալելի: Կազմակերպությունների համար ապահովել շուկա մուտք գործելու, շահութաբեր արդյունաբերություն ունենալու ազատ /այս հարցում կարևորվում է նաև պետության դերը՝ որպես երկրի ներսում տնտեսվարողների համար ազատ մուտքի, մրցակցության և օրինական ու հավասար պայմաններ ապահովելու երաշխավոր/ և համապատասխան տեխնոլոգիաներ ընտրելու հնարավորություն, շուկան պետք է ցույց տա հարաբերական գները, որոնք արտացոլում են երկրի ազգային հնարավորությունների գործոնների հարաբերական սակավությունը: Սա կարող է տեղի ունենալ միայն մրցակցային շուկայի պայմաններում¹: Այդ իսկ պատճառով, մրցակցային շուկան պետք է լինի ռեսուրսների տեղաբաշխման համար տնտեսության ֆունդամենտալ մեխանիզմը:

Որպես հակադրություն, պետության դերը թվում է ավելի բարդ և հանդիսանում է հակասությունների առարկա: Մինչդեռ, այն ավելի ակնհայտ է դառնում, երբ կենտրոնանում ենք ենթակառուցվածքների զարգացման կայունացման վրա: Գործոնային ազգային հնարավորությունների և արդյունաբերական կառուցվածքի բարելավման հետ մեկտեղ, ենթակառուցվածքները և այլ սոցիալական և տնտեսական ինստիտուտները պետք է

¹ Lin J.Y., *Economic Development and Transition: Thought, Strategy, and Viability*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009; and Lin J.Y. and Chang H., 2009. “DPR Debate: Should Industrial Policy in Developing Countries Conform to Comparative Advantage or Defy It?”, Development Policy Review, Vol. 27, No. 5, pp. 483-502

ևս համապատասխանեցվեն բարելավումներին՝ տնտեսությունը որևէ X արդյունավետության հասցնելու համար: Ընկերությունները, որոնք ժամանակին կենսունակ էին¹, նախորդ ազգային հնարավորությունների օրոք, կարող են դառնալ ոչ կենսունակ: Որպեսզի վերջիններս նորից կենսունակ դառնան, կազմակերպությունները պետք է բարելավվեն՝ հասնելով բարձր ինտենսիվությանը կապիտալով արդյունաբերության: Եվ ինչպես նշցինք, այս բարելավման գործընթացը ինովացիոն և անխուսափելի ռիսկային գործունեություն է: Հաջող բարելավման գործընթացը ենթադրում է, որ կազմակերպությունները հաղթահարում են տեղեկատվության սահմանափակության հետ կապված խնդիրները՝ համաձայն որի էլ արդյունաբերությունները կենսունակ են: Այն նաև պահանջում է կոորդինացված ներդրումներ այլ ընկերությունների կողմից ևս: Մյուս կողմից էլ՝ տեղեկատվության սակավությունը կարող է բարձրացնել հաջողելու կամ ձախողելու հավանականությունը սկսնակ կազմակերպությունների համար, քանի որ ոչ ոք չի ուզում առաջին քայլ անողը լինել: Պետության և շուկայի դերերի համապատասխանության այդ լայն կատեգորիզացիայի շրջանակներում, հատուկ քաղաքականություններ պետք է մշակվեն՝ հաշվի առնելով երկրի տնտեսական զարգացման մակարդակը: Զարգացման նախնական փուլում գտնվող երկրների համար ազգային հնարավորություններին հատուկ է կապիտալի համեմատական սակավությունը և ռեսուրսների ու աշխատուժի համեմատական առատությունը: Այն արդյունաբերությունները, որոնք կունենան մրցակցային առավելություններ բաց, մրցակցային շուկաներ՝ միտում ունեն լինելու ինտենսիվ աշխատուժով և ռեսուրսներով ապահովված /հիմնականում գյուղատնտեսության մեջ և նմանատիպ սեկտորներում/ և հիմնականում հիմնվել հասարակ և հասուն տեխնոլոգիաների վրա և արտադրել «հասուն», լավ հայտնի արտադրանք:

Զարգացման մյուս ծայրահեղության դեպքում բարձր եկամուտներով երկրները բնութագրվում են ամբողջապես տարբեր ազգային հնարավորությունների կառուցվածքով: Դրանց համեմատական առատ գործոնը հիմնականում կապիտալն է և ոչ բնական ռեսուրսները կամ աշխատուժը: Այդ իսկ պատճառով այս երկրների մրցակցային առավելություն է հանդիսանում կապիտալ ինտենսիվ արդյունաբերությունը՝ արտադրության լայն մասշտաբով: Քանի որ դրանք գտնվում են զլուբալ տեխնոլոգիական զարգացման սահմանին, դրանց տնտեսությունները հենվում են նոր տեխնոլոգիաների և արտադրանքի հայտնագործման վրա: Դրանց ընկերությունները պետք է ներգրավեն ռիսկային R&D գործողություններ /Եվրոպայում հայտնի ուսումնասիրությունների և տեխնոլոգիաների զարգացմանն ուղղված ինովատիվ գործողություններ, որոնք իրականացվում են կառավարության կամ կորպորացիաների կողմից՝ նոր ծառայություններ կամ արտադրանք ստեղծելու, կամ առկաները բարելավելու նպատակով/: Այս կոնտեքստում պատշաճ ֆինանսական գործընկերներ են մեծ բանկերը և զարգացած մրցակցային շուկաները, որոնք կարող են մոբիլիզացնել կապիտալի մեծ չափեր և ունակ են դիվերսիֆիկացնել ռիսկերը: Կոշտ ենթակառուցվածքի տեսակները, ինչպիսիք են ճանապարհները ու

¹ A firm is viable if with a normal management it can survive in a competitive market without external subsidies. Lin (2003, 2009) shows that a firm will be viable if it is operated in the optimal industry determined by the economy's endowment structure

օդանավակայանի հարմարությունները և փափուկ ենթակառուցվածքները, ինչպիսիք են կարգավորումը ու օրինական դաշտը, պետք է համապատասխանեցվեն ազգային և միջազգային շուկաների պահանջներին, որտեղ բիզնես գործառնությունները կապված են մեծ հեռավորությունների, մեծ քանակությունների և արժեքների հետ և հիմնված են խստորեն մշակված և կիրառվող պայմանագրերի վրա: Չարգացած երկրներում, որտեղ արդյունաբերությունն արդեն զրոյալ զարգացման սահմանին է հասել, որն է հաջորդ սահմանը՝ դժվար է ասել: Այդ իսկ պատճառով կառավարության քաղաքականությունը պահպանում է արդյունաբերության բարելավումը կամ ուղղահայաց ինովացիան¹, որը հիմնականում իրականացվում է համալսարաններին հետազոտությունների կատարման աջակցմամբ, որը բնորոշվում է մասնավոր կազմակերպություններում R&D-I կիրառմամբ, կապիտալ ներդրողների համար արտոնյալ հարկերի տրամադրմամբ, պայմանագրերի պաշտպանվածությամբ:

Արդյունաբերական աստիճանով բարձրանալիս զարգացող երկրները պետք է բարելավեն իրենց արտադրության մասշտաբները: Ավելի մեծ կազմակերպությունները տարածվում են և հետզհետե առաջանում է պահանջ ավելի մեծ շուկաների: Այսպիսի դեպքերում ենթակառուցվածքների դեֆիցիտները հաճախ տնտեսական զարգացման արգելք են հանդիսանում: Ենթակառուցվածքներում փոփոխությունները պահանջում են կոլեկտիվ գործողություններ և հաճախ ձախողվում են միահեծանության խնդրի՝ պատճառով: Այդ իսկ պատճառով պետությունը պետք է խաղա գերակտիվ դեր՝ ժամանակին ներագրելով կոշտ, փափուկ ենթակառուցվածքների բարելավման վրա:

Իրենց զարգացման յուրաքանչյուր մակարդակում զարգացող երկրների ընկերությունները կարող են ձեռք բերել տեխնոլոգիաներ և գործարկել արդյունաբերությանն այն ոլորտներում, որոնք համապատասխանում են իրենց ազգային հնարավորությունների կառուցվածքին և ստիպված չեն «վերահայտնագործել անիվը նորից»: Երբ կապիտալի կուտակումը անհրաժեշտ է դարձնում արդյունաբերական կառուցվածքի բարելավումը, պետությունը կարող է կարևոր դեր խաղալ գործընթացը հեշտացնելու համար՝

-տրամադրելով տեղեկատվություն՝ համեմատական առավելությունների համեմատաբար նոր արդյունաբերությունների մասին,

-ներդրումներ իրականացնելով համապատասխան արդյունաբերությանն ոլորտում և կատարելով անհրաժեշտ բարելավումներ կոշտ և փափուկ ենթակառուցվածքներում,

-կատարելով անհրաժեշտ ոլորտների սուբսիդավորում,

-խթանելով արդյունաբերության նոր ոլորտների զարգացումը՝ ինկուբացիայի կամ օտարերկրյա ներդրումներ ներգրավելու միջոցով,

Կարողությունը՝ օգտագործել արդեն առկա տեխնոլոգիաները /off-the-shelf technology/, ու կիրառել գործող արդյունաբերության մեջ, և պետության կարողությունը հեշտացնել արդյունաբերական բարելավման գործընթացը՝

¹ Acemoglu D., Aghion P., Griffith R., and Zilibotti F., “*Vertical Integration and Technology: Theory and Evidence*,” forthcoming in the Journal of the European Economic Association, 2009

² Lin J.Y., “*An Economic Theory of Institutional Change: Induced and Imposed Change*”, Cato Journal, vol. 9, No. 1, Spring/Summer, 1989, pp. 1-32

հնարավոր դարձրին ապահովել դինամիկ տարեկան 8-10 տոկոս ՀՆԱ-ի աճ Արևելիան Ասիայի «Ասիական վազրեր»-ի համար:

Կառուցվածքային փոփոխության վրա հիմնված տնտեսական զարգացման մոտեցումը կարող է ունենալ նաև այլ տարբեր հետևանքներ դրանց լրացուցիչ ազդեցությունների շնորհիվ: Դրանք սերտ կապված են պետության և շուկայի հարաբերական դերի և իրականացրած մոտեցման ու քաղաքականության հետ: Անդրադառնանք մի քանի իրականացվող քաղաքականությունների լրացուցիչ ազդեցությունների, որոնք հիմնականում չեն համարվում կառուցողականության փոփոխության մասը:

Մակրոտնտեսական կառավարում

Երբ զարգացող երկրի ղեկավարությունը կատարում է հեշտացնող դեր պետության արդյունաբերական զարգացման խթանման համար, այն է՝ հետևողական է իր մրցակցային առավելությունների հարցում, երկրի ֆիսկալ դիրքը և արտաբերության հաշիվը սպասվում է, որ ուժեղ կլինի: Դա կարող է լինել տնտեսության արագ զարգացման հնարավորության շնորհիվ, առևտրի զարգացման միջոցով, ոչ կենսունակ ընկերություններին սուբսիդավորման դադարեցմամբ: Ուժեղ ֆինանսական համակարգը և ընթացիկ հաշիվները փափուկ բարձի դեր կարող են կատարել տնտեսական անկման ժամանակաշրջանում: Ճգնաժամային իրավիճակում պետությունը կարող է դուրս գալ իր նեյտրալ մակրոկարգավորողի դերից և իրականացնել տնտեսության պարբերաշրջանի համապատասխան գործողությունների ամբողջություն: Լավ ֆիսկալ և արտաքին դիրքը թույլ կտան ֆիսկալ ազդակներին ներդրումներ իրականացնել ենթակառուցվածքներում և սոցիալական ծրագրերում, որոնք հիմնականում բարելավման մեծ կարիք ունեն: Այսպիսի ներդրումները կարող են բարձրացնել տնտեսական աճի պոտենցիալը, իջեցնել մասնավոր սեկտորի գործառնական ծախսերը, մեծացնել ներդրումներից եկամուտները, և հավաքագրել անհրաժեշտ հարկեր՝ հետագա ներդրումները ֆինանսավորելու համար¹:

Ֆինանսական կառուցվածքը

Զարգացող երկրները՝ իրենց առատ աշխատուժով և համեմատաբար սակավ կապիտալով մրցակցային առավելություն ունեն ակտիվ աշխատուժ պահանջող արդյունաբերության ոլորտներում, որոնք և հիմնականում գերիշխող են լինում այդպիսի տնտեսությունների մեջ: Այսպիսի սեկտորներում բիզնեսները հիմնականում փոքր են և տիրապետում են փոքր ֆինանսների: Այսպիսի ընկերությունները հիմնականում ընտրում են հասուն արտադրական տեխնոլոգիաներ, որոնք ավելի արդարացված և քիչ ռիսկային են: Ֆինանսական տեղեկատվության ոչ հասանելիությունը դրանց դարձնում է ավելի ոչ թափանցիկ: Այս ֆիրմաների սկանավորումը և կառավարման մշտադիտարկումը, թերևս, հանդիսանում է արտաքին ներդրողների հիմնական մտահոգությունը: Այսպիսի միջավայրում ֆինանսական ծառայություններ մատուցելու, հատկապես

¹ Lin J.Y., “*Beyond Keynesianism*”, Harvard International Review, June 2009. This approach also recognizes that active fiscal policies tend to yield different outcomes depending on the structure and size of the economy, the initial fiscal balance, the exchange rate regime in place, the rational expectations of private agents and their view of intergenerational concerns, interest rate premiums, policy credibility and uncertainty. If the country has a large fiscal deficit, either because the government has deviated from the role of a facilitating state or for other reasons, its ability to apply counter cyclical fiscal policies will be limited. This will particularly be the case in situations of prolonged recessions.

վարկավորելու համար բանկերը՝ հիմնականում տեղական փոքր բանկերը, ավելի ուժեղ են և ավելի հարմարեցված, քան արժեթղթերի շուկան: Երբ երկրի տնտեսությունը զարգանում է և կապիտալն սկսում է կուտակվել, ազգային հնարավորությունների կառուցվածքը ևս սկսում է բարելավվել, արդյունաբերությունը կդառնա ավելի ինտենսիվ կապիտալով և տնտեսությունում կիրառվող տեխնոլոգիաները կմոտենան աշխարհում կիրառվող լավագույն տեխնոլոգիաների մակարդակին: Որպես արդյունք, կենսունակ ընկերությունները միտում կունենան մեծանալ և դառնան ավելի կապիտալ-ինտենսիվ և ներգրավել աշխարհում առկա լավագույն տեխնոլոգիաները: Մեծ բանկերը և ներդրողները, որոնք պատրաստ են կապիտալատար ներդրումներ կատարել և վերատեղաբաշխել ռիսկերը, ավելի «հարմար» կդառնան այսպիսի կազմակերպությունների համար: Այսպիսով, տարբեր զարգացման մակարդակում գտնվող տարբեր երկրներ պետք է կիրառեն տարբեր, համապատասխան ֆինանսական կառուցվածքներ:

Կապիտալ հոսքեր

Զարգացող և զարգացած երկրների միջև կառուցվածքային փոփոխությունները հասկանալու համար անհրաժեշտ է հասկանալ այսպես կոչված «Լուկասի պարադոքսը»: Դիտարկելով այն կենտրոնական գաղափարը, որ հետպատերազմական զարգացած քաղաքականությունները ձգտում են խթանել աղքատ երկրներին՝ հարուստ երկրներից տրամադրվող կապիտալ ապրանքների, տրանսֆերտների տեսքով, հակասում է այն փաստին, որ աղքատ երկրները շարունակում են ունենալ մեկ աշխատակցին բաժին ընկնող կապիտալի ցածր մակարդակ¹: Այս գլուխկոտրուկի տեսական պատասխանը հիմնականում մեկնաբանվում է ֆունդամենտալ տարբերություններով, որոնք կարող են անդրադառնալ արտադրական գործընթացի վրա /պետության քաղաքականությունը, արտադրության բացակայող գործոններ, տեխնոլոգիական ճեղքեր/ կամ միջազգային կապիտալի շուկայի անկատարությունները /թերությունները²: Կենտրոնանալով կառուցվածքային փոփոխությունների դինամիկայի վրա՝ կարելի է տալ ավելի բնութագրական բացատրություն այս գլուխկոտրուկին. Տնտեսական գործընթացը, որպես արդյունաբերական բարելավման գործընթաց, պահանջում է շարունակական բարեկարգումներ կոշտ և փափուկ ենթակառուցվածքներում: Երկրները, որտեղ այս երկու ենթակառուցվածքները միաժամանակ չեն թարմացվում, հակված են նվազեցնել կապիտալից ստացվող եկամուտները, որոնք էլ խոչընդոտում են հնարավոր ֆինանսական հոսքերը տվյալ երկիր:

Կառուցվածքների փոփոխության վրա կենտրոնացումը կարևորում է նաև զարգացող երկրներում օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավման անհրաժեշտությունը: Դրանք, ի համեմատ բանկերի և պորտֆելային ներդրումների, ավելի քիչ են հակված միանգամից վերադարձների և չեն զգենրացնում նույն սուր խնդիրները՝ կապված ֆինանսական ճգնաժամերի հետ՝

¹ Lucas R.E., “Why Doesn’t Capital Flow from Rich to Poor Countries?”, American Economic Review, vol. 80, no. 2, May 1990, pp. 92-96

² Alfaro L. et al, “Capital Flows in a Globalized World: The Role of Politics and Institutions,” in: S. Edwards (ed.), Capital Controls and Capital Flows in Emerging Economies: Policies, Practices, and Consequences, Chicago, The University of Chicago Press, 2007

ինչպես տեղի են ունենում բանկերի և պորտֆելային ներկրողրի կողմից դրամական հոսքերի արագ վերադարձման պահանջի ժամանակ: Բացի այդ, ՕՈՒՆ-երը, որպես կանոն, իրենց հետ բերում են նաև նոր տեխնոլոգիաներ, կառավարման նոր փորձ, հասանելիություն նոր շուկաների, սոցիալական նոր ցանց, որոնք հենց հիմնականում պակասում են զարգացող երկրներում և շատ կարևոր են դրանց տնտեսական զարգացման համար: Ի հակադրություն դրա, պորտֆելային ներդրումները հաճախ թիրախավորում են սպեկուլյատիվ գործողություններ /հիմնականում բաժնետոմսերի շուկայում կամ շինարարության ոլորտում/, որը բերում է ֆինանսական փուչիկների ստեղծմանը և տատանումների: Այդ իսկ պատճառով դրանք զարգացող երկրների համար այնքան արդյունավետ չեն, որքան ՕՈՒՆ-երը:

Մարդկային կապիտալ

Տնտեսական աճը բնութագրվում է որպես նոր գիտելիքների և մարդկային կապիտալի միջև սիներգետիկայի արդյունք, այդ իսկ պատճառով գիտության ոլորտում մեծ նվաճումները ուղեկցվում են հաջողակ երկրներում տեխնոլոգիական գիտելիքների բարելավմամբ: Բայց մինչ միկրոտնտեսասիրությունները ցույց են տալիս դրական կապ աշխատանքի շուկայում անհատների կրթական մակարդակի և նրանց աշխատանքային վարձատրության միջև, անցումային երկրների ուսումնասիրությունների արդյունքները անհամատեղելի են վերոնշյալ երևույթի հետ¹: Շատ զարգացող երկրներ բավականին մեծ գումարներ են ծախսում սերունդներին կրթելու և պրակտիկա անցկացնելու վրա: Բայց, առանց արդյունավետ արդյունաբերական կառուցվածքի, աշխատուժի կրթված շատ ներկայացուցիչներ հաճախ կա՛մ գործազուրկ են, կա՛մ էլ ստիպված են լինում լքել երկիրը:

Լուկասը ամփոփել է իր 1985 Մարշալյան դասախոսությունները ասելով. «Տնտեսական զարգացման արդյունավետ տեսությունը առաջին հերթին կարիք ունի մեխանիկների, որոնք հետևողական են եկամտի մակարդակների աճի և դիվերսիկացիայի պահպանման հարցում»²:

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհում խմբագրական կոլեգիայի անդամ, տ.գ.թ., դոցենտ Շ.Շ. Ասրյանը:

¹ Pritchett L., Where Has all the Education Gone?, Policy Research Working Paper no. 1581, Washington, D.C., World Bank, 1996

² Lucas R.E., “*On the mechanics of Economic Development*,” Journal of Monetary Economics, vol. 22, 1988, p. 41.